

истории закарпатских украинцев: 1849 – 1918 // *Studia Historica Scientiarum Hungaricae*. – Т. 14. – Budapest, 1957.; 7. Олександр Духнович. Тези доповідей до наукової конференції присвяченої 100-річчю з дня смерті О. Духновича. – Пряшів, 1965.; 8. Нариси історії Закарпаття (з найдавніших часів до 1918 року). – Т. 1. – Ужгород, 1993.; 9. Церковная газета – 1857 – №14.; 10. Церковная газета – 1858 – №13.; 11. Церковная газета – 1856 – №27.; 12. Ричалка М., Коваль М. Духнович як освітній діяч // Олександр Духнович. Тези доповідей до наукової конференції, присвяченої 100-річчю з дня смерті О. Духновича. – Пряшів, 1965 – С.48-49.; 13. Іваньо І. Соціальні і філософські погляди О.В.Духновича // Олександр Духнович. Тези... – С.12-15; Дземзелівський Й. До характеристики лексичного складу драми О.В.Духновича “Добродетель превyšаєт богатство” // Олександр Духнович. Тези... – С.32-33.; 14. Іваньо І. Соціальні і філософські погляди О.В. Духновича // Олександр Духнович. Тези... – С.13; 15. Духнович О. Вибране. – Пряшів, 1963 – С.139; 16. Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку ХХ ст.). – Ужгород, 1997 – С.140-143; 17. Мишанич О. Карпати нас не розлучать. – Ужгород, 1993 – С.32.; 18. Шелепєць Й. Літературні витоки Олександра Духновича // Наукові записки Музею української культури в Свиднику. – Братіслава-Пряшів, 1985 – Т.12 – С.183.; 19. Рудловчак О. Літературна спадщина Духновича // Олександр Духнович. Тези... – С.27-29; Рудловчак О. Біля джерел сучасності. – Братіслава-Пряшів, 1981 – С.14-18.; 20. Нариси історії Закарпаття (з найдавніших часів до 1918 року). Т.І. – Ужгород, 1993 – С.269-271; Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку ХХ ст.). – С.140-143; Бабота Любиця. Закарпатоукраїнська проза другої половини ХІХ ст. – Братіслава-Пряшів, 1994 – С.78.; 21. Драгоманов М.П. Вибрані твори. Т.І. – Прага, 1937 – С.91-92.; 22. Волошин Августин. Памяти Духновича // Поздравление Русинов.– Ужгород, 1923 – С.8-9; 23. Недзельский Е. Очерк карпаторусской литературы. – Ужгород, 1932. – С.141-142.; 24. Вістник. – 1858 – №48.; 25. Францев В.А. Из истории борьбы за русский литературный язык в Подкарпатской Руси в половине ХІХ ст. // Карпаторусский сборник. – Ужгород, 1931 – С.1-49; Попов А.В. Карпаторусские писатели: очерки жизни и творчества. – Мукачево, 1931; 26. Перени Й. Из истории закарпатских украинцев: 1849-1918 // *Studia Historica Scientiarum Hungaricae*. – Budapest, 1957 – Т.14 – С.33.

О.М.Кравчук

СЛОВАЧЧИНА В ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ УРЯДУ ЧСР (1918 – 1929 РР.)

Важливе місце в економічній політиці ЧСР посідала Словаччина. Насамперед це пояснюється необхідністю інтеграції економіки регіону з чеськими землями. Крім того, враховуючи відставання Словаччини від Чехії на 30 – 70 рр.¹, в силу специфіки історичного розвитку в складі Угорщини, влада ЧСР постала перед завданням модернізації економіки краю.

В історіографії зазначена проблема висвітлена неоднозначно. Праці міжвоєнного періоду ідеалізували економічну політику ЧСР в Словаччині (І. Карваш², Я. Козак³, видання „Десять років Чехословацької республіки” (1928 р.⁴) і „10 років звільненої Словаччини” (1928 р.⁵). Історики соціалістичної Чехословацької республіки стверджували, що чеська буржуазія експлуатувала свою „колонію” Словаччину, яка залишалась „аграрним сировинним придатком” чеських земель⁶ (А. Бартлова⁷, В. Пруха, Я. Фалтус⁸). Сучасні історики більш об’єктивно підходять до вивчення економічної політики ЧСР щодо Словаччини, але й вони не дають її однозначної оцінки (Л. Галлон (Словаччина)⁹, В. Лацина¹⁰, Р. Голец¹¹ (Чехія), Д. Ротшильд (США)¹², Ф. Сеїбт (ФРН)¹³.

З огляду на все вищезазначене, автор статті поставив перед собою мету проаналізувати головні напрями економічної політики уряду ЧСР у Словаччині в 1918–1929 рр.

Проголошена 28 жовтня 1918 р. Чехословацька республіка об’єднала доволі відмінні за рівнем економічного розвитку регіони. Це поставило перед урядом ЧСР завдання інтегрувати промислові чеські землі (79 000 кв. км.) та аграрні регіони – Словаччину і Закарпаття (61 508 кв. км.) в єдиний господарський механізм. Здійснення цього завдання передбачало створення національної грошової одиниці, об’єднання сходу і заходу країни новими шляхами сполучення (в Словаччині вони були спрямовані на Угорщину), зміцнення позицій чеського словацького капіталу, модернізації економіки, в тому числі інфраструктури краю, ліквідації залежності Словаччини від Будапешту, уніфікації господарського правового поля у всіх регіонах ЧСР (в Чехії – діяли австрійські норми, в Словаччині та Закарпатті – угорські)¹⁴.

Головні напрями загальнодержавної економічної політики ЧСР, що найбільш активно здійснювалися в Словаччині в 1918–1929 рр., спрямовувалися на комплексне виконання зазначених завдань.

Важливим кроком в економічній інтеграції Чехії і Словаччини, у зміцненні позицій чеських словацьких банкірів стало запровадження національної грошової одиниці – чехословацької крони (25 лютого 1919 р.)¹⁵.

Посиленню чеського і словацького елементу в аграрній сфері сприяв закон від 15 квітня 1919 р., за яким кооперативи в Словаччині повинні були вийти зі складу будь-якої іноземної організації і ввійти до аналогічної місцевої¹⁶. Таке ж значення відіграв закон від 16 квітня 1919 р., що розпочав аграрну реформу, яка обмежила економічні позиції угорської аристократії.

На модернізацію економіки, зокрема інфраструктури в Словаччині, були спрямовані закони від 23 травня 1919 р. (виділяв на розбудову місцевих шляхів 3 951 400 крон, а державних – 2 746 065 крон¹⁷), від 22 липня 1919 р. (на електрифікацію передбачав видатки в сумі 75 000 000 крон¹⁸), від 30 січня 1920 р. (на доповнення мережі державних шляхів виділяв 90 млн. крон¹⁹), від 30 березня 1920 р. (на будівництво залізниць виділяв 6 431 050 000 крон)²⁰.

Головною основою в процесі ліквідації економічної залежності Словаччини від Угорщини став нострифікаційний закон від 11 грудня 1919 р.²¹. Згідно з ним, акціонерні товариства, що діяли в ЧСР, повинні були перемістити свої центральні управління з Відня або Будапешта на її територію. На практиці це означало, що чеські або, щонайменше, словацькі підприємці брали під свій контроль діяльність цих товариств²². Цей процес мав і негативні наслідки. Так, у 1922 р. угорські власники в Словаччині закрили 76 підприємств, обладнання яких було вивезено до Угорщини²³.

Уніфікація правових норм проявилася в декількох заходах. Так, суттєво ускладнювали розвиток торгівлі Словаччини з Чехією високі залізничні тарифи, особливо в приватному транспорті. Враховуючи це, уряд ЧСР 1 серпня 1921 р. скасував у Словаччині транспортний податок, що на 5–7% перевищував аналогічний податок в Чехії²⁴. Закон від 21 грудня 1921 р. встановлював однакові норми пенсійного забезпечення в Чехії, Словаччині та Закарпатті²⁵. 10 жовтня 1924 р. було прийнято „Промисловий закон для Словаччини та Підкарпатської Русі”²⁶. Згідно з ним, правові норми про підприємницьку діяльність, які діяли в чеській частині ЧСР, поширювалися на її східні регіони.

Крім того, 15 червня 1927 р. було ухвалено закон про прямі податки²⁷. Він уніфікував податкові норми в Чехії, Словаччині і Закарпатті²⁸. На законодавчому рівні це був один з найбільших уніфікаційних заходів ЧСР²⁹.

Суттєву підтримку промислому розвитку країни надав закон від 9 червня 1927 р. про податкові пільги при об'єднанні або при зміні юридичної форми деяких підприємств³⁰.

Зазначені заходи економічної політики ЧСР призвели до позитивних змін в усіх сферах життя регіонів держави, зокрема і в Словаччині у 1920-х рр.

Наприклад, 1920 р. в Словаччині було електрифіковано 73 населених пунктів (2,2%), в яких жило 14% населення³¹, а в 1929 р. – вже 241 населений пункт (6,9%), де мешкало 25,6% населення³². Певні успіхи в Словаччині мала урбанізація. В 1921 р. у містах краю проживало 23,99% населення, а в 1930 р. – 26,11%³³. У результаті вдосконалення інфраструктури мережа залізниць у Словаччині збільшилася з 3249 км (1921 р.) до 3316 км (1930 р.)³⁴. В регіоні було збудовано 287 мостів (до 1928 р.)³⁵.

Із 1925 р. в Словаччині відновився процес заснування промислових підприємств. Хоча вони недостатньо компенсували потужності, ліквідовані в краї в процесі реорганізації економіки в перші роки ЧСР³⁶. Так, у 1920–1929 рр. в краї було закрито 167 заводів (13 386 робітників), а виникло 184 підприємств з 7 000 робочими місцями³⁷. Але статистичні дані свідчать, що розвиток промисловості в краї не зупинився. За показником індексу промислової продукції у 1920-х рр. Словаччина перевищила рівень 1913 р. на 8% (Чехія – на 23%). Збільшилася кількість осіб, зайнятих у промисловості: в 1910–1930 рр. на 25,5 % (з 83 375 до 104 600 осіб)³⁸.

Внаслідок державної підтримки виробництво аграрної продукції в Словаччині у 1920-х рр. зросло на 18%³⁹. Не в останню чергу цьому сприяла і земельна реформа. При її проведенні в краї було конфісковано 1 424 594 га землі (орної – 502 065 га). До 1 червня 1930 р. було розділено 292 392 га орної землі. Зокрема, 174 710 осіб придбали дрібні наділи загальною площею 242 675 га, 312 особи отримали мастки площею 35 220 га, 495 осіб – 627 мастків бл. 30 га кожен⁴⁰. Позитивним результатом аграрної реформи було зменшення частки дрібних господарств, що володіли до 1 га землі (з 105 137 до 95 178)⁴¹, збільшення кількості середніх (площею від 1 до 5 га – з 180 149 до 201 750 господарств, розміром від 5 до 10 га – з 81 420 до 94 877 господарств, розміром від 10 до 20 га – з 38 734 до 45 068 господарств, площею від 20 до 30 га – з 6 874 до 7 400 господарств) і заможних господарств розміром від 30 до 50 га – від 3 372 до 3 739, а від 50 до 100 – з 2 161 до 2 574 господарств⁴².

Тривали позитивні зміни в розвитку системи охорони здоров'я регіону. Це, в свою чергу, сприяло збільшенню населення. Наприклад, в 1920-х рр. чисельність населення Словаччини

збільшилася з 2 978 534 осіб (1921 р.) до 3 254 189 осіб (1930 р.), тобто на 11%. Зокрема, кількість словаків збільшилася з 1 970 059 осіб до 2 282 225, а саме на 15%.

Велику роль у розвитку Словаччини відіграли фінансові вклади ЧСР. Фактично дефіцит бюджету краю покривався із податкових надходжень з Чехії. Загалом, за даними Верховного контрольного рахункового управління ЧСР, в 1919–1932 рр. уряд витратив у Словаччині 18 339 772 988 крон (з них інвестиції – 1 621 690 671 крона), а зібрав податків на суму 15 412 466 269 крон⁴³.

Таким чином, в 1918–1929 рр. економічна політика ЧСР в Словаччині спрямовувалася на загальнодержавну мету інтеграції економіки краю з чеським землями та її модернізацію. В зв'язку з цим можна погодитися з думкою сучасного вченого Ф. Сеібта (ФРН), що в складі ЧСР Словаччина була не колонією, а регіоном розвитку⁴⁴. Певні успіхи економіки не означали подолання всіх проблем в житті Словаччини, що залишилась аграрним краєм. Економічні програми уряду ЧСР в Словаччині були спрямовані на перспективу, перше повоєнне десятиліття стало тільки початком її модернізації.

Звичайно, вивчення зазначеної теми потрібно продовжити. Повноту її вивчення забезпечить аналіз діяльності місцевих державних структур у сфері господарства та приватного сектору чеської економіки та іноземних інвесторів з країн Заходу в економіці Словаччини.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

1. Průcha V. a kolektiv Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918 – 1992. I Díl. Období 1918 – 1945. – Brno, 2004. – S.43; 2. Karvaš I. Sjednocení výrobních podmínek v zemích českých a na Slovensku. Praha, 1933.; 3. Kozák J. Československá finanční politika. Nástin vývoje v letech 1918 – 1930. – Praha – Brno, 1932.; 4. Deset let Československé republiky. – Praha, 1928.; 5. 10 rokov osvobodného Slovenska. Zpracoval a zostavil: Milan Janota. – Bratislava, 1928.; 6. Přehled hospodářského vývoje Československa v letech 1918–1945. – Praha, 1961. – S.21, 28; 7. Bartlova A. Integrovaný proces československé ekonomiky v mezivojnovom období // Historicky časopis. – 1988. – Ročník 36. – Číslo 3. – S.365; 8. Faltus J., Průcha V. Přehl'ad hospodářského vývoja na Slovensku v rokoch 1918–1945. – Bratislava, 1969. – S.81; 9. Hallon L. Industrializácia Slovenska 1918 – 1938 (Rozvoj alebo úpadok?). – Bratislava, 1995. – S.88-89; 10. Lacina V. Formování československé ekonomiky 1918–1923. – Praha, 1990.; 11. Holec R. Hospodářský vývoj Slovenska bezprostredne po vzniku ČSR v kontexte česko-slovenských vzťahov. // Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. – Praha, 1999. – Sv.1.; 12. Ротшильд Д. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. – К., 2001.; 13. Seibt F. Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. – Praha, 1996.; 14. Lacina V. Zlatá léta československého hospodářství (1918-1929). – Praha, 2000. – S.45.; 15. Lacina V. Zlatá léta československého hospodářství... – S.28-29; 16. Zákon ze dne 15. dubna 1919 o úpravě poměrů družstev na Slovensku. Čís. 210. // Zbírka zákonů a nařízení státu Československého. – 1919. – Částka XLII. – S.281-283; 17. Zákon ze dne 23. května 1919, kterým se povoluje další naklad na nouzové práce silniční. Čís. 319 // Zbírka zákonů a nařízení státu Československého. – 1919. – Částka LXVII. – S.423-427; 18. Zákon ze dne 22. července 1919 o statní podpoře při zahájení soustavni elektrisace. Čís. 438 // Zbírka zákonů a nařízení státu Československého. – 1919. – Částka XCI. – S.624-629; 19. Zákon ze dne 30. ledna 1920 o doplnění sítě státních drach na Slovensku. Čís. 78 // Zbírka zákonů a nařízení státu Československého. – 1920. – Částka XV. – S.133; 20. Zákon ze dne 30. března 1920 o stavbě nových železných drah na statní útraty a stanovení stavebního a investičního programu na leta 1921 az včetně 1925. Čís. 235. // Zbírka zákonů a nařízení státu Československého. – 1920. – Částka XLV. – S.524-526; 21. Zákon ze dne 11. prosince 1919 o podnikách, které mají sídlo mimo území československého státu. Čís. 12 // Zbírka zákonů a nařízení státu Československého. – 1920. – S.13-14; 22. Lacina V. Zlatá léta československého hospodářství (1918-1929). – Praha, 2000. – S.36-37; 23. Мурашко Г.П. К вопросу об экономическом развитии Чехословакии и положение рабочего класса в 1921 – 1923 гг. // Учёные записки Института Славяноведения. – М., 1961. – Т. XXII. – С.150; 24. Holec R. Hospodářský vývoj Slovenska bezprostredne po vzniku ČSR v kontexte česko-slovenských vzťahov. // Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. – Praha, 1999. – Sv.1. – S.276; 25. Zbírka zákonů a nařízení státu Československého. – 1921. – S.1813-1814; 26. Živnostenský zákon pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi zo dna 10. oktobra 1924. Čís. 259 // Zbírka zákonů a nařízení státu Československého. – 1924. – S.1575-1626.; 27. Zákon ze dne 15. června 1927 o přímých daních. Čís. 76. // Zbírka zákonů a nařízení státu Československého. – 1927. – Částka 37. – S.513-602; 28. Holec R. Hospodářský vývoj Slovenska bezprostredne po vzniku ČSR v kontexte česko-slovenských vzťahov. // Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. – Praha, 1999. – Sv.1. – S.276; 29. Kozák J. Československá finanční politika... – S.94; 30. Zákon ze dne 9. června 1927 o poplatkových ulevách při splnutí (fusi) nebo při přemene právního útvaru některých podniku. Čís. 88 // Zbírka zákonů a nařízení státu Československého. – 1927. – S.627-629; 31. Průcha V. a kolektiv Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918–1992... – S.155; 32. Lacina V. Zlatá léta československého hospodářství... – S.89; 33. Kárník Z. České země v éře První republiky (1918–1938). – Díl první. – Vznik, budování a zlata léta republiky (1918-1929). – Praha, 2003. – S.297, 508, 509; 34. Polstoročie Slovenska v spoločnej vlasti. Štatisticko – ekonomicky

prehľad. – Bratislava, 1969 – S.188; 35.10 rokov osvobodeneho Slovenska... – S.107; 36. Fabricius M. Vývoj názorov na postavenie Slovenska v hospodárstve Československa (1918-1938). // Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. – Praha, 1999. – Sv.1. – S.288; 37. A. Integračný proces československej ekonomiky v medzivojnovom období... – S.365; 38. Hallon L. Příčiny a priebech reštrukturalizácie priemyslu v krajinách strednej Európy v medzivojnovom období. // Historicky časopis. – 1997. – Ročník 45. – Číslo 4. – S.595; 39. Průcha V. a kolektiv Hospodářské a sociální dějiny Československa v letech 1918–1992... – S.165; 40. Karvaš I. Sjednocení výrobních podmínek v zemích českých a na Slovensku... – S.29-30; 41. Dejiny Slovenska V (1918 – 1945) / Vedecky redaktor Cambel S. – Bratislava, 1985. – S.125; 42. Statistická ročenka Republiky Československé. – Praha, 1935. – S.47, Mimořádné zprávy Statního úřadu statistického Republiky Československé. Ročník I. – Praha, 1931. – S.332; 43. Národní archiv, Praha. Fond Nejvyšší účetní a kontrolní úřad – Karton 2327. – Složka 1. Sumaře 1919 – 1932. 1919 – 1-33. 1919 – 1934. 1919 – 1935.; 44. Seibt F. Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy. – Praha, 1996 – S.219.

О.А.Неприцкий

ПОЗИЦІЯ ЛЕЙБОРИСТСЬКОЇ ПАРТІЇ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПИТАННЯ НА ВИБОРАХ 1997 Р.

Загальні парламентські вибори 1997 р. у Великій Британії викликали особливу зацікавленість всієї Європи, бо їх результати були важливими не лише для Великої Британії, а мали значення для європейської та міжнародної політики загалом. Ключовим моментом для європейської історії стало питання позиції Великої Британії щодо Європейського Союзу наприкінці ХХ ст. Актуальність теми зумовлена впливом зміни британського уряду 1997 р. на європейське політичне і економічне будівництво наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

До виборів 1997 р. у Великій Британії була прикута увага політиків, журналістів, економістів, політологів, істориків. Хід, передумови і наслідки виборів широко висвітлювалися у британських спеціалізованих суспільно-політичних виданнях. Дана тема становила предмет дослідження британських, російських і вітчизняних вчених (зокрема, С. Фелла¹, С. Перегудов², А. Трубайчук, О. Черевко³). Увага дослідників концентрувалася на соціально-економічному становищі Великої Британії напередодні виборів, відмінностях у позиціях консервативної і лейбористської партії, міжнародних відносинах Великої Британії.

Метою даної статті є дослідити позицію лейбористської партії щодо європейської інтеграції і вплив європейського питання на волевиявлення британських громадян під час загальних парламентських виборів 1997 р.

Європейське питання було одним з основних на виборах до парламенту Великої Британії 1997 р. Європа втомилася від постійної війни з консервативним урядом і чекала зміни влади. Нова Лейбористська партія звичайно органічніше вписувалася в європейські тенденції розвитку. Вона не відкидала соціальне законодавство Європи, яке відмовилися приймати Торі. Прийняття закону про мінімальну заробітну плату було для консерваторів зрадою принципів розвитку ринкової економіки, а Тоні Блер (лідер лейбористів) заявив про свою готовність зробити цей крок. Так само він погодився відмовитися від британського вето на деякі статті в сфері охорони здоров'я, але жорстко дотримувався права Британії на вето в області зовнішньої політики, поставивши вище всього національні інтереси Великої Британії.

Європейське питання в даній виборчій кампанії спрацювало виключно на користь лейбористів і в налагодженні стосунків з представниками великого бізнесу. Британський великий капітал був вже достатньо тісно пов'язаний з Європою. Обсяг торгівлі з країнами-членами ЄС для Великої Британії напередодні виборів становив понад 51% всієї торгівлі країни⁴.

Представникам бізнесу потрібна була чітка позиція уряду щодо Європейського Союзу. Керівництво Торі не могло зайняти чітку виважену позицію через засилля євроскептиків у партії. Лейбористська ж партія не могла бути звинувачена в надлишковому євроскептицизмі (як консерватори), але й не мала недоліку безоглядного єврофільства (на зразок ліберальних демократів). Їх прагматичний європеїзм переконав людей великого бізнесу, що лейбористи реалістично підходять до питання європейської інтеграції та відстоюватимуть інтереси британської економіки в спільному ринку.

Особливістю загальних парламентських виборів 1997 р. у Великій Британії було те, що Лейбористська партія отримала перемогу в країні, де економічна ситуація завдяки діяльності їх політичних опонентів була однією з найкращих у Європі.

Напередодні нових парламентських виборів економічна ситуація у Великій Британії була кращою, ніж в багатьох інших країнах Європи. Шостий рік поспіль спостерігалася економічне